

בריאת ישראל

אל תאמר "יציאת מצרים", אמור: "הוצאת מצרים"; כי העם לא יצא כי-אם הוצא ממצרים. וכבר יפה אמרו חכמים בהגדה: "ואילו לא הוציא ... משועבדים היינו". והוצאה זו היא מעשה אֶל־להים במישרין, ומבחינה זו היא שקולה בתחום ההיסטוריה כנגד בריאת העולם. זוהי הטלת מרות עליונה לא עלי ידי צו כי-אם עלי ידי מעשה: התערבות ישירה בטבע על-ידי המכות, התערבות בהיסטוריה על-ידי הוצאת העם; ובלשון מחוברת: התערבות בתולדות הטבע והתערבות בטבע ההיסטוריה. וזה ההיקש לבריאה ראשונה.

צא וראה כי אין אֶל־להים עושה שום מעשה מחוץ לגדר הטבע – או כל מעשה כפיה – ביחס לאבות.

ביחס לאבות ישנה "רק" ההתגלות. וזהו טעם: "וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יְצַחְק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֶל־שָׁדַי, וַיְשָׁמֵי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם"; (בראשית ו' ג'). היִרְאוֹת היתה לאבות. מעשה – לא. שינוי מעשה בראשית – צו היה, ואת הצו הזה הם ממלאים בעצמם ומרצונם, ואין אֶל־להים נזקק ליד חזקה. ועל-כן אמרנו "רק" התגלות; שכן "וַיְשָׁמֵי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם" – לא להפחתת גדולת האבות בא, כי אם אדרבא: להדגשת גדולתם. ה' בורא עולם, והאבות – לא שלא ראויים היו שֶׁאֶל־להים ייודע אליהם במעשה, כי-אם לא זקוקים היו. הם בחינת בני אדם עליונים; די להם בְּאֶל־שָׁדַי המצווה אליהם – וציוויו הופך להיות להם רצון, רצון שלהם.

לא מאונס עבדות מנתק אברהם את עצמו מאור פְּשָׁדִים, ולא מאימה הוא הולך לקיים את צו העקידה. ועל כן, בזכות זאת, אין אברהם נזקק גם למכות נסיות כדי להציל את לוט מידי כדרלעומר. מי שהניע מרצונו את רגליו לצאת מחרן כדי ללכת לכנען, יש בכוחו גם להניע את ילדיו וחניכיו להכות את המלכים.

ועל כן מעשי נסים הם באמת מעשי חסד שעושה אֶל־להים עם מי שאינו מגיע לדרגה עליונה לעשות על פי צו, להפוך את רצון קונו לרצון עצמו, למי שלא די לו בְּאֶל־ל. אולם האבות שָׁדַי להם בְּאֶל־ל, שָׁדַי להם בְּצו, היה כוח ברוחם ובגופם לעשות, לצאת, ללכת, ללחום. די להם בהתגלות, בהיִרְאוֹת, כדי שיהיו לאבות – זה המושג העברי, המזוקק והמקודש, של "אדם עליון". (הערה 1) מכאן אותה קירבה בין האבות והאֶל־ל, אותה אינטימיות. האבות אף פעם אינם נקראים "בנים" לְאֶל־להים, בנים שיש לרדת אליהם, להתכופף אליהם, לשאת אותם. הם אבות, כלומר: הם עולים. ובכוח זה הם נעשים אבות להיסטוריה.

לא כן הבנים, וודאי לא בני-הבנים, אלה שהם פרי הירידה הגדולה מן הדרגה. אם מחמת הירידה עצמה ואם מחמת השיעבוד – שהוא תוצאה מחוייבת מן הירידה – אין בני ישראל במצרים פועלים פעולה רצונית; העבדות כפויה עליהם ואין הם יודעים

להשתחרר מרצונם ומכוחם. חלקם – אף אבד להם הרצון. הם צועקים "מן העבודה" הקשה, כמובן, אבל אין הם צועקים לגאולה. צעקתם היא שלילית ולא חיובית. הם יודעים כמובן מה שאין הם רוצים, כי גופם המעונה מתקומם נגד זה מטבע ברייתו, אך אין הם יודעים מה הם רוצים; לכך הגוף עצמו אינו מספיק, לכך דרושה רוח, וזו אינה עמם. אילו נצטוו "לכו לכם", כנגד "לך לך" – ספק אם היו יכולים; ואי-יכולת זו – ספק אם מחמת המציק היא, או אם מחמת המוצקים עצמם.

על כן נדרשה כאן התערבות במעש, ולא די בצו ודיבור. על כן החזרה המתמדת: "אני ה'"; כלומר: לא רק הא-ל שנתגלה לאבות וציווה עליהם והם עשו כמצווים, כי-אם אני ה' – שאינו מצווה בלבד כי-אם גם עושה מעשה בראשית. וכן ייאלץ גם ישעיהו לשוב ולומר: "פה אָמַר הָאֱלֹהִים ה', בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם, רוֹקַע הָאָרֶץ וְצָאֲצָאֶיהָ ... וְאַחֲזַק בְּיָדָהּ, וְאַצְרֶהָ, וְאַתְּנֶנָּה לְבָרִית עִם"; (מ"ב ה"ו). ושוב: "פה אָמַר ה' גּוֹאֲלְכֶם ... אֲנִי ה' קְדוֹשְׁכֶם, בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל מִלְּכַכֶּם. פֹּה אָמַר ה' הַנּוֹתֵן בְּיָם דָּרָךְ וּבְמַיִם עֲזִים נְתִיבָה ... הַנְּנִי עוֹשֶׂה חֲדָשָׁה..."; (מ"ג י"ד-י"ט). כשהעם במצוקה ואין בו כוח ללדת מעצמו – דרושה התערבות ה', דרושה **בריאת ישראל** מחדש. וכל בריאה מעשה כפיה היא, שכן אין הנברא נשאל, אינו מתבקש ואינו מצטווה, כי אם נברא. ...

כי אכן גזירה היא, גזירה שבניגוד לצו אינה באה **להפעיל** את האדם, להניע את רצונו, כי אם לגזור עליו שלא ברצונו, גם אם לטובתו.

וגזירה היא גם במובן עמוק יותר – (במובן שידובר בו עוד בהגיון המונח פסת) (הערה 2) – גזירה במובן גזירת שרשרת אחת של הוויה, ופתיחה מהפכנית, מחדשת, של שרשרת שניה.

גזירת שרשרות היסטוריות אינה נעשית על דרך הטבע. זה מעשה בריאה. והוצאת מצרים – מעשה בריאה הוא. ליתר דיוק: ראשית מעשה בריאת העם. ויש הכרח לבראו. כי הוא שקע בתוהו-ובוהו ובחושך. ואם יש בו הרבה כוח לצעוק – אין בו כוח לשמוע. ועל זה מתאונן משה שוב ושוב: **אין הם שומעים**, אין הם שומעים. האבות לא צעקו אף פעם, אבל הם שמעו והם ראו. והללו – עוורים וחרשים... על כן לא די להם בהיראות א-להים, לא די להם בדבר א-להים. אותם יש לנטול בזרוע נטויה, לקחת בחוזק יד – ולהוציא.



הערת סיום:

המאמר פורסם ב'הגיונות מקרא' לפרשת שמות, והוא מובא כאן בדילוגין.

הערות:

.1

– כאשר כותב אלדד על מושג 'האבות', כמופע מזוקק ומקודש, של "אדם עליון" – הריהו מתפלמס, אל-נכון, עם ניטשה.

– פרידריך ניטשה רומם את איִדאל 'האדם העליון' (או: על-אדם) – האציל-הפרא – כחלק מתפיסת החיים, אשר לדידו כל-עצמה היא שאיפה לעוצמה, חתירה מתמדת לפיתוח כוח, כדי להתגבר על כל מתנגד ומכשול.

יש לציין שאלדד הושפע מניטשה השפעה עזה, ותרגם לעברית את כתביו בששה כרכים (בהוצאת שוקן, תשכ"ח-תשל"ט).

.2

אל-נכון, מתכוון אלדד לניתוח השם 'פסח' ומשמעותו, במאמר: 'מהות ואיכות ביציאת מצרים', אשר פורסם ב'סולם' בניסן תשי"ב; (אם נכונה השערתנו, משמע כי מאמר זה נכתב זמן קצר קודם לכן).